

UNDERVISNINGS
MINISTERIET
STYRELSEN FOR
UNDERVISNING OG KVALITET

LÆRINGS
KONSULENTERNE

Gode eksempler

Artikelsamling om
tosprogede børn og unge,
der trives og lærer

MARIEHØNEN

Årets gang

Januar	
Februar	
Marts	17. marts Dansk Fodbold
April	
Maj	26. maj bordspejlskifte
Juni	2. juni Sommerfest
Juli	
August	
September	
Oktober	
November	
December	15. dec. Lærte optag

Årshjul for Moseengens Børnehus

Lærepianstemaer

Igangværende temaer

FOOT KLAR
Læring for de 0-2 årige i dagtilbud

Forord

Hvordan sikrer vi, at tosprogede børn og unge bliver så dygtige som de kan? I perioden fra 2012-2015 har en række dagtilbud, fritidstilbud og skoler landet over deltaget i Undervisningsministeriets indsatser *Styrk Sproget og Tyve Samarbejdskommuner* - indsatserne er en del af satspuljeprojektet om at styrke tosprogede børn og elevers faglighed. Her har de med rådgivning og sparring fra læringskonsulenternes tosprogsteam arbejdet målrettet med at styrke den sprogpædagogiske praksis.

Formålet med denne publikation er at inspirere kommuner, dagtilbud, fritidstilbud og skoler i arbejdet med at styrke tosprogede børns og unges sprog og faglighed.

Kommunale konsulenter, ledere, lærere og pædagoger har i perioden arbejdet systematisk med at styrke tosprogede børns og unges sproglige udvikling, og har efterfølgende videreudviklet og kvalificeret indsatserne i praksis. Dette har krævet et øget fokus på ledelse og organisering både kommunalt og i de enkelte dagtilbud, fritidstilbud og skoler.

Publikationen henvender sig primært til ledere, ressourcepersoner og kommunale konsulenter. Gennem syv artikler om gode erfaringer fra praksis og med fokus på ledelse og organisering, sættes der fokus på:

- Organisering i dagtilbud
- Forældresamarbejde
- Gode overgange
- Arbejdet med sproget i fritidstilbud
- Organisering af sprogindsatsen på kommunalt niveau

Vi håber, at denne samling af artikler vil inspirere jer til at sætte endnu mere fokus på det sproglige arbejde i fagene og i de pædagogiske aktiviteter, så vi sammen kan bidrage til, at tosprogede børns og unges faglighed styrkes.

Rigtig god læse- og arbejdslyst!

Læringskonsulenterne

Dagmarasylet, Ringsted Kommune

Dagmarasylet i Ringsted Kommune har i perioden 2012-2015 været med i indsatserne Tyve Samarbejdskommuner og Styrk Sproget i samarbejde med læringskonsulenternes to-sprogsteam i Undervisningsministeriet. Indsatserne er en del af satspuljeprojektet om at styrke tosprogede børn og elever faglighed.

TEMA: FORÆLDREINDDRAGELSE

Det koster benarbejde at få alle forældre med

Børnehaven Dagmarasylet i Ringsted Kommune har fokus på børnenes sproglige udvikling i alt, hvad de gør. Det gælder også samarbejdet med forældrene, hvor børnehaven både kan finde på at bruge video og sms for at få alle tosprogede forældre med i arbejdet med børnenes sprog.

Den aften rungede de højloftede rum i børnehaven Dagmarasylet i Ringsted af stemmer på mange sprog. Alle forældre til børnehavens tosprogede børn var indkaldt til forældremøde. Der blev talt dansk, syrisk, arabisk, kurdisk og tyrkisk, for der var tolke med, der oversatte til de forskellige sprog, hvis forældrene ikke kunne dansk.

"Vi valgte at holde et ekstra forældremøde, der var målrettet vores tosprogede forældre. Mødet handlede meget om børnenes sprog, og hvordan man som forældre kan støtte sit barns sproglige udvikling i hverdagen for eksempel ved at spørge ind til barnet, tage ham eller hende med ud og handle og lave mad sammen – eller læse højt," forklarer Ulla Sønderkov Larsen, der er pædagog og sprogvejleder i Dagmarasylet.

På forældremødet viste pædagogerne også forældrene rundt i børnehavens sprogrum, der er fyldt med gode børnebøger og en masse sprogkufferter med bøger og rekvisitter, som forældre og børn kan låne med hjem og læse og tale om.

Dagmarasylet er en mindre børnehave med plads til 49 børn, som sammen med en række andre institutioner i Ringsted Kommune har samarbejdet med læringskonsulenternes tosprogsteam. Antallet af tosprogede børn i børnehaven svinger fra år til år mellem 5 og 20 procent. "Mange af vores tosprogede børn skal lære tre sprog, og det er noget man skal arbejde hårdt for, men vi ser det som noget positivt," siger pædagog Ulla Sønderkov Larsen.

En seddel, en ekstra seddel og et opkald

Men tilbage til forældremøderne. Det er langt fra usædvanligt at samtlige forældre til tosprogede børn dukker

Gode eksempler

Artikelsamling om tosprogede børn og unge, der trives og lærer

Kort om Dagmarasylet

Dagmarasylet er en af Danmarks ældste børnehaver. Den blev indviet i 1885. Børnehaven ligger i hjertet af Ringsted i en smuk højloftet, toetagers bygning med en stor legeplads. Børnehaven er normeret til 49 børn og har ni ansatte.

op til børnehavens møder og arrangementer. Det skyldes blandt andet, at både ledelsen og pædagogerne gør en stor indsats for at få alle forældre med, fortæller Dagmarasylets leder gennem ti år Annette Sunddahl:

”Når vi skal holde forældremøde, så har vi nogle budskaber, vi rigtig gerne vil formidle, og derfor synes vi, det er vildt vigtigt, at forældrene kommer. Og derfor lader vi os ikke nøje med at blive irriterede over, at nogen ikke har afleveret en tilmelding.”

Hun og pædagogerne ringer gerne til forældrene, beder dem skrive et kryds på hånden eller giver dem måske en ekstra seddel med hjem og endnu en dagen efter. Der er også flere forældre, der lige får et opkald eller en huskesms et par timer inden mødet.

”Nogen vil nok himle og sige, at vi går ud over alle servicegrænser, men når vi synes, det er vigtigt, at netop den far og den mor kommer, fordi vi har noget på hjerte, de skal høre, så må vi også indstille os på, at det koster bearbejde,” konstaterer Annette Sunddahl.

Og strategien virker. For stort set alle forældre kommer til forældremøderne. Og til julefesten. Og til sommerarrangementet.

”Det kan godt være, at en irakisk mor ikke kan tale dansk. Men alene det at hun er med, giver hendes barn en fantastisk sommerfest, for hendes mor er der jo. Vi mener, at det er værd at række langt for at få den involvering,” siger børnehavederen.

Paradigmeskifte: Forældre skal selv

Og sådan er det i Dagmarasylet, hvor erfaringen er, at man kommer længere med at anerkende forældrene i stedet for at gøre dem besværlige.

”Vi kommer ikke med alle mulige paragraffer. Jeg tror, forældrene føler, at vi anerkender dem og de ved, at døren til Annettes kontor står åben. Samtidig er vi ærlige og tør godt stille krav til dem, for eksempel om at vi synes, de skal læse for deres børn og gå en tur på biblioteket eller låne noget af vores sprogmateriale. Vi går foran og viser, hvordan vi arbejder med bøger og sprog herovre,” siger pædagog Ulla Sønderkov Larsen.

Børnehavens leder Annette Sunddahl peger på, at der generelt er sket noget med forældresamarbejdet og kravene til forældreinvolvering de senere år. Et paradigmeskifte kalder hun det.

”Før var der nogle opgaver, som vi bare tog på os som institution. Men der er sket et skift nu, så man i højere

grad lægger nogle krav og opgaver tilbage til forældrene og siger: Hvad er det, I kan bidrage med? Vi tør godt sige til forældrene, at vi ikke synes, at man altid bare skal stikke børnene en iPad eller sætte en dvd på,” forklarer hun.

Børnehavens personale siger også helt åbent til forældrene, at de har en stor aktie i deres børns sprogudvikling, og at det derfor for eksempel er en god idé at tale mere sammen, gå på biblioteket og låne og læse bøger med deres børn eller få nogle af børnehavens mange sprogkufferter med hjem.

Men personalet er altid nødt til at tage udgangspunkt i det enkelte barn og de enkelte forældre. Nogle af de tosprogede forældre kommer for eksempel med en tung bagage.

”Vi er tæt på børnene og kender til, hvis der er vanskeligheder i familien. Vi havde en far på et tidspunkt, der sagde til mig, 'Jeg stoler fuldt ud på, hvad I gør for min dreng, for jeg kan ikke rumme det selv'. Så vi ved godt, at nogen har overskud, andre har ikke,” siger Ulla Sønderkov Larsen, der har arbejdet i børnehaven i otte år.

Forventningsafstemning fra begyndelsen

Når et barn begynder i børnehaven, bliver der altid holdt et møde med forældrene. Erfaringen i Dagmarasylet er, at den første samtale er meget vigtig for barnets opstart i børnehaven. Hvis der er tale om en tosproget familie, får de altid tilbudt, at der er en tolk med.

”Det gør vi, fordi forventningsafstemningen fra begyndelsen er så vigtig. Det er her, vi kan give alle de generelle

beskeder og forklaringer om hverdagen i børnehaven og fortælle, hvad vi ønsker fra forældrene,” forklarer Ulla Sønderkov Larsen.

For til hverdag er der mange situationer, hvor hun står og skal give nogle forældre en besked, men hvor selv små budskaber kuldsejler mellem to eller tre sprog. Så handler det om at være kreativ. Nogle forældre bruger oversættelsesprogrammet Google Translate på deres mobiltelefon. Andre tager et billede af børnehavens sedler og opslag og får hjælp derhjemme for eksempel af søskende til at oversætte det. Børnehaven har også købt en mappe, hvor en række meddelelser er oversat til ti forskellige sprog, som man kan vise forældrene. Det kan for eksempel være en besked om, at der er lus og man skal tjekke sit barn eller at børnehaven skal på tur.

Dialogisk læsning i børnehavens dna

Ude i gangen stråler børnenavne og fotos fra garderobepladserne. På opslagstavlen kan forældrene se, hvilken bog børn og pædagoger arbejder med lige nu. Dagmarasylet har nemlig gennem mange år arbejdet systematisk med dialogisk læsning, hvor den voksne læser en bog sammen med en mindre gruppe børn, og gennem spørgsmål og dialog får børnene til at sætte en masse ord på bogen. Alle ansatte i børnehaven har fået tid til at læse om og sætte sig ind i metoden. Den dialogiske læsning er sat i system og foregår tre gange to timer ugentligt for mindre børnegrupper, der har behov for et sprogligt løft. Og fordi børnene er så vilde med metoden, bruger pædagogerne den også, når

de for eksempel læser op for en større børnegruppe efter frokost.

Video i hverdagen

Dagmarasylet bruger også video som pædagogisk redskab. For eksempel har pædagogerne filmet en gruppe børn fem gange, mens de fik læst den samme bog højt med dialogisk læsning. Optagelserne viser, hvor stor en udvikling der sker i børnenes sprog fra første til femte gang, de hører en bog. Bogen på videoen handler om nogle børn og en losseplads. På første optagelse siger børnene ikke særlig meget. En siger 'Det er skrald!' På sidste optagelse er der mange flere ord på. Et af børnene forklarer handlingen i hele sætninger: 'De er på lossepladsen. Det er et sted, hvor der kører en lastbil ud og lægger skraldet.'

Børnehaven bruger også videoklip aktivt, hvis der er brug for at gøre nogle pointer klare for forældrene.

“Vi kan for eksempel bruge en videooptagelse af et barn, der taler eller forholder sig til kammerater, hvis vi vil vise forældrene en eller anden pointe for eksempel om barnets sprog eller sociale udvikling. Når vi visualiserer tingene, bygger vi også bro mellem to verdener,” siger Ulla Sønderkov Larsen.

Sprogarbejde i børnehaven gavner hele skoletiden

Nogle forældre har en idé om, at børnehaven bare er pasning og leg, og at børnene nok skal lære alt det de skal, når de kommer i skole, fortæller Ulla Sønderkov Larsen.

“Det er ikke alle, der kan se, at der løber en tydelig rød

tråd fra børnehaven til skolen. Men når børnene begynder i skole, bygger de jo videre på alt det, de har lært i børnehaven blandt andet sprogligt,” siger hun.

Leder Annette Sunddahl nikker og supplerer:

”Derfor er vi nødt til at skærpe opmærksomheden på, hvorfor det med sproget er så vigtigt. De børn, der står med et meget lille ordforråd i 5. klasse, skulle måske have haft en særlig indsats, da de gik i børnehaven. Det er derfor, at vi allerede i børnehaven prøver at give vores børn noget spændvidde i deres ordforråd. Vi siger ikke bare ‘en sko’. Det hedder sandaler, kondisko, træsko, sutsko, gummistøvler,” siger Annette Sunddahl.

Sprogplaner for alle børn hænger fremme

Inde på kontoret på børnehavens 1. sal hænger der en masse A4-ark på døren. Det er kortfattede og præcise proaktive sprogplaner for alle de børn i Dagmarasylet, der har brug for en særlig sprogindsats. Der står for eksempel øverst på et af arkene: ‘Vi skal hjælpe X til tydeligere udtale’. Nedenunder er målet konkretiseret: Drengen skal blive opmærksom på at lydskelne bogstaver og for eksempel at kunne høre forskel på lydene ‘DOR’ og ‘STOR’. Pædagogerne har også noteret, hvilke tiltag de sætter i gang for at nå målene i sprogplanen. Det er eksempelvis at læse og genfortælle bøger med drengen, at gentage hans sætninger korrekt, at tale roligt og give drengen tid til at svare i dialoger. Et andet punkt i planen er, ‘forældreinvolvering’. Her skriver pædagogerne, hvordan forældrene

En anden slags forældremøde

Dagmarasylet ville gerne involvere forældrene og gøre dem aktive frem for passive til forældremøderne. Børnehaven holdt et forældremøde, der blev organiseret som små 20 minutters workshops, hvor forældrene skulle gå rundt i ottemandsgrupper til forskellige aktiviteter. De var for eksempel i børnehavens sprogum og prøve at klappe stavelser og høre om dialogisk læsning, rim og remser. Inde på stuen fik de lov at spille et sprogspil, og ude på fællesarealerne fortalte ledelsen om de store linjer og hverdagen i børnehaven.

Tre gode råd fra Dagmarasylet

- **Sig det, og sig det igen.** Tag udgangspunkt i den enkelte familie. Nogle forældre har brug for at blive mindet om aftaler og møder. Men så kommer de også.
- **Åbn huset op, så alle føler sig velkomne.** I Dagmarasylet skrev man børnenes navne på dansk og deres modersmål på et flag fra det land, deres forældre kom fra.
- **Anerkend børn og forældre og deres baggrund.** Spørg ind til hvor de kommer fra og hvad de er vant til. Det skaber relationer og tryk hos børn og forældre.

løbende inddrages i målene og drengens sprogudvikling. I hjørnet af planen står der, hvornår den skal evalueres.

”Planerne er et rigtig godt redskab. Vi tager dem fast op på vores personalemøder hver måned og evaluerer. Det vigtige er, at alle, der arbejder med børnene, kender og ser planerne, og det er derfor, de hænger dér på døren,” siger pædagog Ulla Sønderkov Larsen.

Som leder af børnehaven er Annette Sunddahl meget bevidst om, at pæden peger på hende, når det handler om at få gjort plads til udvikling og evaluering i hverdagen. Da børnehaven skulle begynde på dialogisk læsning, fik alle ansatte i børnehaven en bog om dialogisk læsning og timer til at sætte sig ind i det nye stof. Børnehavelederen sørger også for, at der er huller i hverdagen, hvor pædagogerne kan gå fra og for eksempel fordybe sig i sprogplaner og planlægning. Fredag formiddag bliver ofte brugt til det.

”Vi prioriterer det simpelthen. Det er vigtigt at kunne fordybe sig og have tid til at være på forkant og snuse til det nye, der sker pædagogisk,” forklarer Annette Sunddahl.

Trivselsundersøgelser holder snuden i sporet

Ringsted Kommune har haft sprog som et højprioriteret område de sidste fem år, og børnehaven er blandt andet med i et netværk for sprogpædagoger og sprogvejledere. Også kommunens obligatoriske trivselsundersøgelser hjælper børnehaven med at fastholde fokus på børnenes sproglige udvikling og på forældresamarbejdet. I trivselsundersøgelserne skal børnehaven placere børnene i en grøn, gul eller rød kategori på forskellige områder herunder sprog. De tre kategorier dækker over, om pædagogerne vurderer, at et barn trives eller om der er tegn på, at barnet i større eller mindre grad har brug for ekstra støtte.

”Vi laver trivselsvurderinger tre gange om året. Det betyder, at vi løbende får reflekteret over alle børn. Hvis nogle af de børn, vi har, lander i gul eller rød kategori, så kræver det altid forældreinvolvering. Dér vil vi som første skridt indkalde forældrene til en snak. På den måde er der noget organisatorisk og strukturelt, som gør, at vi hurtigt bliver opmærksomme på børn med sproglige og andre udfordringer og hurtigere får involveret forældrene,” forklarer Annette Sunddahl.

Moseengens Børnehus, Køge Kommune

Moseengens Børnehus i Køge Kommune har i perioden 2012-2015 været med i indsatserne Tyve Samarbejdskommuner og Styrk Sproget i samarbejde med læringskonsulenternes to-sprogsteam i Undervisningsministeriet. Indsatserne er en del af satspuljeprojektet om at styrke tosprogede børn og elever faglighed.

TEMA: LEDELSE OG ORGANISERING AF ARBEJDET MED SPROG

Sproglige kvantespring i Moseengen

I Moseengens Børnehus i Køge Kommune er tre ud af fire børn tosprogede. Børnehaven arbejder intensivt med sproget og har sat sprogarbejdet i system hver eneste dag året rundt. Og det batter. Vi kigger på hvorfor og hvordan.

"Hvad vil du gerne bede om?," spørger pigen og slår hånden ud mod de store fade med frugt.

"Jeg vil gerne have banan. Og et stykke æble," siger hendes kammerat på den anden side af disken i frugtbo-den. Den første pige giver hende de stykker frugt, hun har bestilt. Sådan er det hver eftermiddag, når børnene i Moseengens Børnehus skal have frugt. Udover at det giver tryghed og ro med en fast struktur på eftermiddagen, træner børnene også en masse sproglige kompetencer ved at skulle sætte ord på.

"Det er et eksempel på, hvordan vi har fået mere struktur i vores pædagogiske aktiviteter og et mere skærpet fokus på sprog i alt, hvad vi gør. Før i tiden kastede børnene sig næsten over frugten, når den blev sat på bordet. Nu er der kommet mere ro og mange flere ord på," fortæller børnehavens leder Hanne Hildebrandt.

I forbindelse med børnehavens samarbejde med læringskonsulenternes to-sprogsteam har børnehavens to sprogspædagoger sat arbejdet med sprog i system. Den lille frugtbutik-leg er bare en af de mange brikker i børnehavens kæmpe arbejde.

Færre børn har brug for særlig indsats

Moseengens Børnehus ligger i den nordlige Køge-forstad Ølby. Mange af børnene kommer fra de nærliggende blokke i Karlemosen og omkring 75 procent af dem er tosprogede. For tre år siden viste sprogtestene af børnehavens treårige børn, at otte ud af 12 børn havde brug for en 'særlig' eller 'fokuseret sprogindsats'.

"Vi havde udfordringer med, at børnenes sprog var for dårligt, og vi kunne se, at vores sprogarbejde ikke var fyldestgørende nok," siger Hanne Hildebrandt.

Gode eksempler

Artikelsamling om tosprogede børn og unge, der trives og lærer

Kort om Moseengens Børnehus

Moseengens Børnehus er idræts-certificeret og ligger i den nordlige del af Køge Kommune i et tæt bebygget socialt boligområde. Institutionen er integreret og har plads til 68 børn i vuggestue- og børnehavealderen. Cirka 75 procent af børnene er tosprogede, og der går 12 forskellige nationaliteter. Børnehuset har en daglig leder, 14 pædagogiske medarbejdere og en køkkenleder, som laver frokost til alle børn hver dag.

Her tre år efter er billedet helt anderledes, for børnehaven har sat struktur på sprogarbejdet. I dag har hele børnehaven et årshjul med forskellige temaer. Der er faste månedsplaner og ugeplaner med detaljer for, hvad der skal arbejdes med de enkelte dage, og hvad børnene skal have ud af det.

”Vi har mange børn med udfordringer, som vi skal løfte. Jeg prioriterer, at pædagogerne får rum og tid til at gøre det arbejde godt. De sidste år har vi fuldstændig ændret vores praksis og har skabt en fast struktur for arbejdet med sprog,” forklarer Hanne Hildebrandt.

Det er børnehavens to sprogansvarlige pædagoger Rikke Pind og Johnna Christiansen, der er primus motorer i arbejdet.

”Vi planlægger, hvad vi skal, hvilke aktiviteter, der skal være og hvad børnene skal lære af dem. Der er ikke noget, der er tilfældigt. Der er en tanke bag alt, hvad vi laver,” siger pædagog Johnna Christiansen.

I hovedtræk har børnehaven:

- Dagligt fokus på sprog, så alle børnehavens voksne er blevet mere bevidste om hvilke aktiviteter, der styrker børnenes sprog og læring.
- Skabt en klar ansvarsfordeling, hvor to pædagoger er sprogansvarlige.
- Sørgt for at organiseringen i huset understøtter sprogarbejdet. Der er for eksempel afsat faste timer hver uge til konkrete opgaver.
- Fastlagt læringsmål og skabt et årshjul med emner og aktiviteter, som hele institutionen følger.

Det betyder blandt andet, at Hanne Hildebrandt som leder fast sætter tid af i mødeplanen, hvor børnehavens to sprogpædagoger kan arbejde med planlægning. De har to timer hver eneste uge, som blandt andet går med at forberede aktiviteter og for eksempel lave sprogtests med børn, lave ugeplaner og månedsplaner. Det sikrer, at det aldrig er tilfældigt, hvilke aktiviteter der skal sættes i gang, og hvordan man arbejder med børnene.

Tænk alt fra lege og ture til madmor ind i et tema

Blandt andet har pædagogerne udviklet et værktøj, som betyder, at de kommer rundt om alle vigtige dimensioner, når de planlægger et emne for børnene - uanset hvilket emne eller læreplanstema, det er. Værktøjet er en slags mindmap (se boks), som holder pædagogerne fast på, hvilke dimensioner, de skal tænke med i arbejdet uanset temaet. For eksempel har børnehaven de sidste år med stor succes haft eventyret Fyrtøjet som emne. Før arbejdet med børnene går i gang, planlægger pædagogerne i detaljer, hvilke lege, værksteder, sange, rim og remser, følelser og sanser, det pædagogiske personale kan tænke ind i arbejdet med Fyrtøjet. De fastlægger også hvilke ture ud af huset og hvilke konkrete bøger, de voksne kan læse op med metoden dialogisk læsning. Pædagogerne tænker også ind, hvordan husets madmor og børnenes forældre kan inddrages i temaet.

”Vi har ændret vores måde at gøre tingene på. Vi er på en anden måde drevet af et læringsparadigme, hvor vi har fokus på læring i aktiviteten både før, nu og efter. Vi tænker nu helt naturligt i, hvad børnene skal lære i dag og reflekterer efterfølgende over, hvad de har lært - både sammen med børnene og kollegerne imellem,” forklarer pædagog og sprogansvarlig Rikke Pind.

Armene op over hovedet

Resultaterne kan ikke bare mærkes, men også ses i to flotte lagkagediagrammer på computerskærmen på børnehavens kontor: To år - og en stor sproglig og pædagogisk indsats - efter den første sprogtest, viste en ny sprogtest af gruppen af nu fem-årige børn, at kun ét barn nu havde brug for en ’særlig indsats’ resten lå i ’generel indsats’.

”Den dag, vi så resultaterne, havde vi armene op over hovedet. Selvom man har en fornemmelse af, at arbejdet gør en forskel, kan man godt alligevel være nervøs for om det rykker. Og så er det fantastisk, at se, at det gør det jo,” siger pædagog Johnna Christiansen.

De to sprogansvarlige pædagoger er enige om, at det vigtigste for at rykke og gøre sprogarbejdet mere profes-

sionelt er 1. tid til forberedelse, 2. planlægning og 3. viden om, hvad der rykker børnene sprogligt.

De har arbejdet i børnehaven i henholdsvis 18 og 20 år og har begge mærket, at der også er sket noget med dem som pædagoger i de tre år, de har arbejdet intensivt med sproget:

"Det har betydet virkelig meget for vores arbejdsglæde. Hverdagen er ikke bare rutine," forklarer Rikke Pind.

"Ja, vi fænger børnene på en anden måde og justerer hele tiden vores praksis, så vi kan se, at det rykker. Og så er det altså sjovt at være på arbejde," konstaterer Johnna Christiansen.

Jamen vi taler jo ikke dansk

Der er også sket noget med forældresamarbejdet, som bliver grebet an på nye måder. Nogle forældre har haft en opfattelse af, at børnehaven er et sted, hvor børnene kan komme over og blive passet - når det passer.

"Der kan godt være en tendens til, at man er mere nonchalant med at få afleveret børnene i børnehaven end i skolen 'for det er jo bare et sted, man leger'. Men vi kommunikerer tydeligt, at vi ikke bare er et sted, børnene kommer over og bliver passet. Vi er et sted, der arbejder med børnene og et sted, hvor børnene lærer – og leger," forklarer Johnna Christiansen.

Et af redskaberne til at skabe større forståelse hos forældrene er at inddrage dem meget konkret i arbejdet med sprog. Når et nyt tema går i gang, får forældrene en seddel

med hjem med de cirka ti fokusord, børnene skal arbejde med i den kommende periode. Da temaet var Fyrtøjet var ordene blandt andet: Marchere, ækel, hul, rundetårn og møllehjul. På sedlen til forældrene var der billeder af de forskellige ord og en opfordring til at tale med deres børn om ordene på deres modersmål.

"Ofte er forældrene i tvivl, om det nytter, fordi de jo ikke kan tale dansk. Men så fortæller vi, at det, der er vigtigt, er, at de taler med deres børn om alt det, de foretager sig – uanset sprog. For nogle børn er sprogfattige også på deres første sprog," forklarer Johnna Christiansen.

Rikke Pind supplerer:

"Det handler generelt om at få fyldt en masse ord på. Og når man taler sammen, får man også trænet turskifte i en dialog, hvor den ene svarer og den anden venter."

En hånd på skulderen

Forældresamarbejde kan godt være en særlig udfordring, når der både er kulturforskelle og sprogbarrierer. Hvad gør man egentlig som personale, hvis en forælder ikke kan et ord dansk eller ikke vil give hånd? I Moseengen var udfordringerne mange, og leder Hanne Hildebrandt inviterede derfor blandt andet Dansk Flygtningehjælp til at komme og give inspiration til, hvordan man bedst går til forældre, der måske selv har voldsomme oplevelser med i bagagen og er traumatiserede.

"I dag er vi blevet dygtige til at bevæge os i det felt. Måden, vi taler med og om forældre, har ændret sig. Vi

Lav en frugtbod og få gang i dialogen

Når det er frugttid om eftermiddagen samles børnene i Moseengens Børnehus på stuen. Alle børn får et lamineret kort med et foto af for eksempel et dyr eller en frugt. Oppe på en lille disk, står fadene med mad. Bag disken står et af børnene med en stak med kopier af alle de foto-kort, de andre børn har. Ligesom i billedlotteri, tager barnet, der passer frugtboden, et foto op, og så kommer det barn, der har billedet, op til disken. Han eller hun bestiller i fred og ro frugt hos sin kammerat. På den måde får børnene ordforråd og dialog - og frugtsituationen bliver mere rolig.

tager imod og går i dialog med arme og ben. Nogle gange handler det bare om at turde lægge hånden på skulderen af en far eller mor og sige 'hvordan går det?'; forklarer Hanne Hildebrandt.

Børn har sproget med i legen

Samarbejdet med forældrene fungerer i dag langt bedre, og de bliver selvfølgelig stolte og glade, når de kan se, at deres børn rykker sig sprogligt – og det gør børnene også.

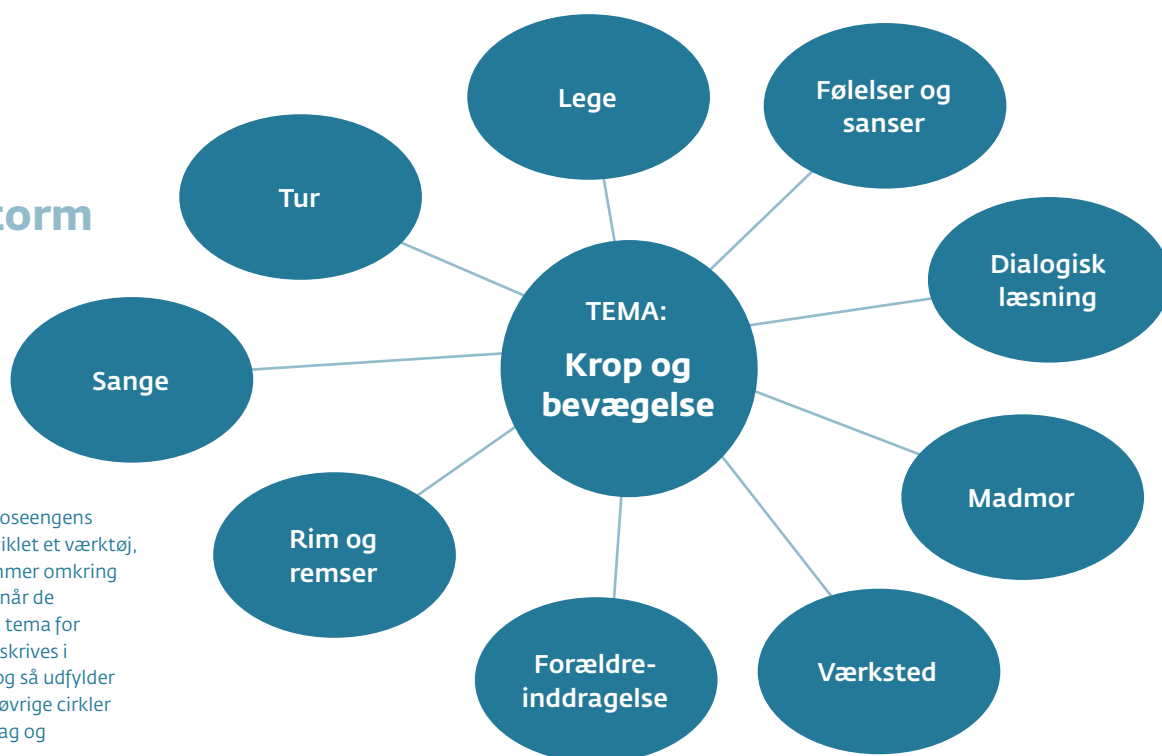
"Vi evaluerer og korrigerer hele tiden arbejdet. Vi har en del sårbare børn og børn med svag hjemmebaggrund, som vi er meget optagede af, at få med. Jeg bliver dagligt bekræftet i, at vi gør det rigtige. Jo mere personalet laver planlagte aktiviteter med børnene, jo mere præger det også børnenes egen leg. Vi kan se en tydelig forskel på

børnene både socialt og den måde de leger på, hvor vi kan høre, at de bruger de temaer og fokusord, vi arbejder med. Og så er der kommet en helt anden ro i huset," siger Hanne Hildebrandt.

En lille dreng med store brune øjne kommer ridende ind gennem døråbningen på en stor grøn pude og kigger afventende på Hanne Hildebrandt, der smiler og siger hej til ham. "Jeg har slået mig," siger drengen og fremviser en lillebitte og tydeligvis flere dage gammel hudafskrabning på albuen.

"Oj ja, det kan jeg godt se," siger børnehavelederen, der har sat sig ned på hug foran drengen. Han nikker, smiler og vender tilfreds sin hjemmelavede hest og rider tilbage mod stuen.

Brainstorm

Pædagogerne i Moseengens Børnehus har udviklet et værktøj, der gør, at de kommer omkring alle dimensioner, når de planlægger et nyt tema for børnene. Temaet skrives i midterste cirkel, og så udfylder pædagogerne de øvrige cirkler med konkrete tiltag og handlinger.

Institutionen Blæksprutten, Silkeborg Kommune

Institutionen Blæksprutten i Silkeborg har i perioden 2012-2015 været med i indsatserne Tyve Samarbejdskommuner og Styrk Sproget i samarbejde med læringskonsulenternes to-sprogsteam i Undervisningsministeriet. Indsatserne er en del af satspuljeprojektet om at styrke tosprogede børn og elever faglighed.

TEMA: DIALOGISK LÆSNING

Sproglige tigerspring med dialogisk læsning i Blæksprutten

Børnene i institutionen Blæksprutten i Silkeborg Kommune tog et sprogligt tigerspring, da børnehaven begyndte at arbejde intensivt med dialogisk læsning.

Et intensivt arbejde med dialogisk læsning i børnehaven Blæksprutten betød, at et af børnene på 10 måneder gennemgik en sproglig udvikling, der plejer at tage 2½ år. Også i resten af børnegruppen var resultaterne mærkbare. Halvdelen af børnene er gået fra en status som 'udfordrede sprogbrugere' (særlig indsats i sprogvurdering) til nu at ligge i 'generel indsats'. Arbejdet med dialogisk læsning gik i gang i 2011 og begyndte som et pilotprojekt, som Silkeborg Kommunes Kompetencecenter for integration stod bag. Gennem projektet fik alle pædagoger undervisning og vejledning i dialogisk læsning og sprogarbejde.

Blæksprutten fik også såkaldte skattekister fra Kompetencecenteret med jævne mellemrum. Skattekisterne er fysiske kister fyldt med bøger, der er særligt egnede til dialogisk oplæsning. De indeholder også bogfoldere og idémateriale til hver bogtitel for eksempel spil, rekvisitter og cd'er med musik.

"Det har været alfa og omega, at Kompetencecenteret har stillet alt det materiale til rådighed, for vi har ikke de faglige forudsætninger for at udvælge de rette bøger. Det har også været vigtigt, at det udleverede materiale var nemt tilgængeligt. Skattekisterne blev sendt direkte ud til vores adresse, og meget af materialet kunne vi finde på en hjemmeside. Det betød, at der ikke lå nogle praktiske udfordringer i vejen for arbejdet med dialogisk læsning," siger børnehavens leder Rikke Svenningsen.

Bedre sociale færdigheder

Den dialogiske læsning har også forbedret flere af børnenes øvrige kompetencer. De er blandt andet blevet bedre til at koncentrere sig, de har fået en skærpet appetit på bøger

Gode eksempler

Artikelsamling om tosprogede børn og unge, der trives og lærer

og skriftsprog i det hele taget, og så har de også styrket en række sociale færdigheder.

“Vi har set, at de børn, der generelt holder sig tilbage på grund af sproglige udfordringer, byder mere ind i det store fællesskab. Vi læser nemlig også nogle af bøgerne fra dialogisk læsning til samling med alle børnene. Det giver børnene fra dialogisk læsning nogle succesoplevelser, når de kender bøgerne og hurtigt kan komme på banen med ord og indhold,” siger Rikke Svenningsen.

Succesen med dialogisk læsning i børnehaven betød, at Blæksprutten begyndte at arbejde med metoden i vuggestuen. I dag er flere af Blækspruttens vuggestuebørn blevet så gode sprogbrugere efter forløbet med dialogisk læsning, at de ikke behøver at få det tilbudt, når de skal i børnehave.

“Det har blandt andet betydet, at vi også har oprettet grupper med dialogisk læsning for vores etnisk danske børn, som er sprogdudfordrede. Så dialogisk læsning har været en stor succes for alle børnene i Blæksprutten,” siger Rikke Svenningsen.

“En tyr er en koungefar”

Som led i børnehavens arbejde med dialogisk læsning, leger sprogvejlederen i børnehaven Blæksprutten en slags sproquiz med børnene. Den hedder “Forklar det ord, jeg siger”. Børnenes svar bekræfter, at deres sprog og sprogforståelse fuldt ud er på niveau med børn, som har dansk som modersmål.

- Sprogvejleder: “TYR”
Barn: “Det er en koungefar. Den der, vi læste om med gedekiddet. Den, der stod og hev jord op på marken.”
- Sprogvejleder: “GLOBUS”
Barn: “Den, hvor man kan se, hvor Somalia er. Men Lone, det er et mærkeligt ord, for det er jo ikke en bus, og den kan ikke glo på noget.”
- Sprogvejleder: “BAKKE”
Barn: “Den, de voksne sætter kaffe og slik på til pause”

Blækspruttens opskrift på dialogisk læsning

I Blæksprutten arbejder pædagogerne med dialogisk læsning i små grupper på tre til fem børn. Den voksne og børnene læser den samme bog skal tre gange – helst inden for en uge. Men bogen læses forskelligt hver gang.

1. **Første gennemlæsning** foregår uden afbrydelser. Bagefter taler den voksne og børnene om bogen.
2. **Anden gennemlæsning** inviterer til afbrydelser og samtale. Den voksne stiller spørgsmål, og børnene “smager” på de gode ord og taler om dem.
3. **Tredje gennemlæsning** inddrager børnene endnu mere. Pædagogen opfordrer for eksempel børnene til at genfortælle handlingen.

Når børnene har hørt bogen tre gange fortsætter arbejdet med bogen med en eller flere kreative aktiviteter i den efterfølgende uge. På den måde får børnene bogens handling og ord helt ind under huden. Det kan for eksempel være gennem en bogquiz, hvor børnene dyster mod den voksne i at kunne huske bogens indhold og i at kunne forklare forskellige af bogens ord. Som belønning får børnene klistermærker i deres mappe med dialogisk læsning.

Siden artiklen blev skrevet har Rikke Svenningsen fået nyt job som leder af Daginstitutionen Sydbyen, der også ligger i Silkeborg Kommune.

Brøndbyøster Skoles SFO, Brøndby Kommune

Brøndbyøster Skoles SFO i Brøndby Kommune har i perioden 2012-2015 været med i indsatserne Tyve Samarbejdskommuner og Styrk Sproget i samarbejde med læringskonsulenternes tosprøgsteam i Undervisningsministeriet. Indsatserne er en del af satspuljeprojektet om at styrke tosprogede børn og elever faglighed.

4

Gode eksempler

Artikelsamling om tosprogede børn og unge, der trives og lærer

TEMA: SPROGARBEJDE I SFO'EN

SFO'en gik fra hvad-skal-vi-lave til hvad-skal-vi-lære

Brøndbyøster Skoles SFO har fået hjælp af læringskonsulenternes tosprøgsteam til at organisere sprogarbejdet. Det har givet et fagligt løft til gavn for både børn og voksne.

Dagtilbuddene i Brøndby Kommune har gennem længere tid arbejdet med sprogstimulering af børnene. Skolefritidsordningerne har ikke haft samme tradition for at arbejde med en målrettet indsats med de sprogligt udfordrede børn, fortæller souschef i Brøndbyøster Skoles SFO, Peter Mortensen.

"Jeg har tidligere kaldt perioden fra 1. maj, til børnene starter i skole efter sommerferien, for The missing link. For der skal faktisk ikke mere end nogle få måneder til, før et barn, der i forvejen er sprogligt udfordret, går i stå eller ligefrem tilbage i sin sproglige udvikling," siger han.

Derfor har Brøndbyøster Skoles SFO i et treårigt projekt haft to konsulenter fra læringskonsulenternes tosprøgsteam tilknyttet og haft særligt fokus på netop "1. maj-børnene".

Læringskonsulenterne satte sig ned med os

Sfo'en har blandt andet arbejdet med tydelige læringsmål og også sproglige læringsmål for både børn og pædagoger. Læringsmål er og har altid været en indbygget del af de professionelle praksis. Men læringsmål og erfaringer har tidligere levet meget i det skjulte og blev sjældent delt mellem kollegerne.

Læringskonsulenterne medbragte skabeloner og inspiration til, hvordan sfo'en kunne organisere sprogarbejdet. Der var for eksempel et skema for alle sproglige læringsmål, hvor sfo'ens pædagoger kunne bryde målene ned i konkrete temaer og fokusord, en aktivitetsliste med

Hvad skal
vi lære?

“Hvad er læringsmålet?”

Pædagogerne i Brøndbyøster Skoles SFO er meget bevidste om, hvilket sprog de bruger sammen med børnene. Souschef Peter Mortensen har gjort det til en vane altid at spørge pædagogerne, hvad det sproglige læringsmål er for hver eneste aktivitet, de planlægger.

“Jeg har eksempelvis en pædagog, der har arrangeret den samme aktivitet igennem mange år. Men da jeg pludselig spurgte, hvad læringsmålet for aktiviteten var, kunne hun ikke umiddelbart svare. Det kunne hun så kort tid efter, så hun vidste det jo udmærket godt. Men det er et meget godt eksempel på, at vi skal vænne os til altid at koble læringsmål på vores praksis og formulere målene meget tydeligt for os selv og for hinanden. Det er en proces, der kommer til at tage tid, men vi er godt på vej.”

præcise beskrivelser af hver aktivitet samt en stueplanlægningsoversigt, hvor samtlige fire stuer i sfo'en fra dag til dag kunne se, hvad de skulle arbejde med.

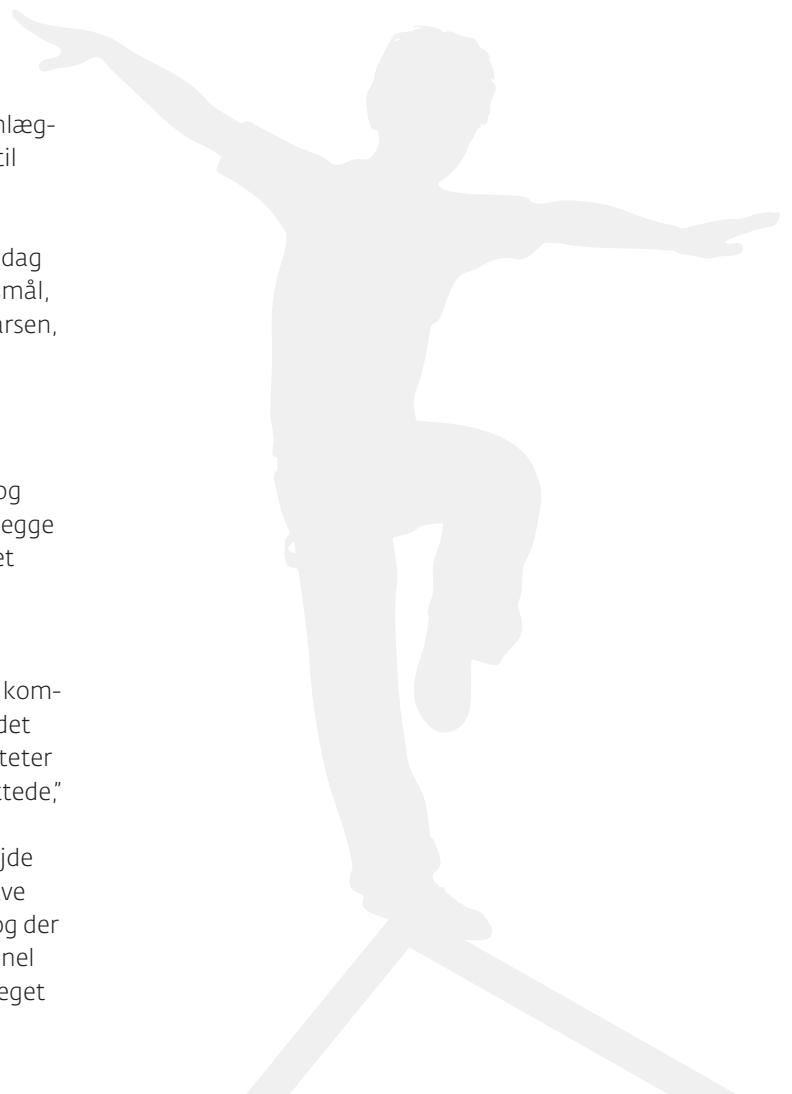
“I stedet for at holde et oplæg og gå igen, satte læringskonsulenterne sig ned sammen med os en hel dag og var med til at udarbejde de første sproglige læringsmål, så vi kom i gang. Det betød meget,” siger Nina Lund Larsen, som er pædagog og koordinator af samarbejdet med læringskonsulenternes tosprøgtsteam.

Anderledes måde at tænke på

Nadi Menia og Nurten Duymaz er begge pædagoger og ansvarlige for hver sin gruppe af “1. maj børn”. De har begge været meget glade for den tydelige strukturering af det sproglige arbejde og de klare mål for hver aktivitet, de planlægger.

“Det er en anderledes måde at tænke på. Hvis læringsmålet er at udvikle et bestemt barns sproglige kompetencer, tænker jeg først over, hvordan jeg kan gøre det gennem en aktivitet. Tidligere planlagde vi bare aktiviteter uden at overveje hvilken læring, aktiviteten understøttede,” siger Nadi Menia.

Nurten Duymaz supplerer: “Jeg synes, at vores arbejde er blevet nemmere. Der er mere styr på, hvad vi skal lave for hver dag, fordi det står skrevet på et stykke papir, og der er kommet mere styr på, hvilke krav jeg som professionel skal stille til børnenes læring. Rent fagligt er det en meget tilfredsstillende måde at arbejde på.”

FFO Stavsholte i Furesø Kommune har i perioden 2012-2015 været med i indsatserne Tyve Samarbejdskommuner og Styrk Sproget i samarbejde med læringskonsulenternes to-sprogsteam i Undervisningsministeriet. Indsatserne er en del af satspuljeprojektet om at styrke tosprogede børn og elever faglighed.

TEMA: ORGANISERING AF SPROGARBEJDET I SFO'EN

Sfo'en arbejder da også med sprog

I Stavsholtskolens sfo Turbodragen har pædagogerne blik for børnenes sproglige udvikling fra den første dag, de træder ind ad døren. For når sfo'ens personale også har fokus på sprog og kan sprogvurdere, får børnene en bedre skolestart.

Turbodragen. Sådan hedder o. klassernes hus og sfo-delen af Stavsholtskolen, som ligger grønt og omgivet af et net af cykelstier i Farum i Nordsjælland. Her begynder de kommende o. klasser i skole allerede i maj måned – og det gør det sproglige arbejde med børnene også.

"Fordi vi ved en masse om sprog, kan vi spotte nogle ting hos børnene fra dag ét. Derfor kan vi også sætte massivt ind med ekstra støtte fra begyndelsen. Vi sørger for, at der bliver læst mere højt, taget på flere ture, spillet flere spil og talt mere med de børn, der har sproglige udfordringer. Vi kan ikke flytte skove på tre måneder, men vi kan være nærværende og interesserede voksne og udbrede børnenes sproglige verdensbillede," siger Michael Kondrup, der er leder af Turbodragen og resten af FFO Stavsholt, som sfo'en på Stavsholtskolen hedder.

Skolen er tresporet og ligger i Furesø Kommune, som er en af de kommuner, der har haft et tæt samarbejde med læringskonsulenternes to-sprogsteam. Derfor har alle i personalegruppen været på kurser med fokus på dansk som andetsprog, dialogisk læsning og sprogkøkkens ti understøttende sprogstrategier. FFO'en og skolen samarbejder også med og får løbende feedback på sprogarbejdet fra teamet af talepædagoger fra Furesø Kommunes sproglige rejsehold.

Spotter og støtter fra dag ét

Cirka halvdelen af skolens elever er tosprogede.

"Nogle af vores tosprogede børn er tredje generation i deres familie, der har gået her. For dem er vores skole og FFO et tilvalg. Det, jeg hører på vandrørerne, er, at de føler sig godt modtaget og lyttet til hos os," siger Michael

Gode eksempler

Artikelsamling om tosprogede børn og unge, der trives og lærer

Kort om FFO Stavnholt

FFO Stavnholt (FuresøFritidsOrdning) er sfo for alle børn i indskolingen på Stavnholt skolen. FFO'en har en særlig afdeling for 0. klasser, som hedder Turbodragen. FFO'en for 1.-3.-årgang heder Raketten. Stavnholt skolen er tresporet og har også en specialklasserække. Skolen ligger i grønne områder i Nordsjælland lige ved siden af Farum Arena.

Kondrup, der har arbejdet i skolens fritidsdel siden 1990'erne.

Det faglige og sproglige niveau hos skolens tosprogede elever er lige så spredt som hos de etsprogede elever.

"Spektret er kæmpestort. Nogle familier er meget dygtige til at understøtte deres børn, som starter her med et rigtig flot sprogligt fundament. Andre børn ligger i den modsatte ende af spektret og har store sproglige udfordringer," forklarer FFO-lederen.

Og det er ikke noget, han tror. Det er noget, han ved. FFO'en er nemlig begyndt selv at sprogteste og sprogvurdere børnene i løbet af maj måned. En udfordring i forhold til sprogstøtte er, at den støtte, som børnene har fået i børnehaven, pludselig ikke er der mere. Der er et vakuum frem til skolestart. Og her er det så, at FFO'en selv sætter ind. For ofte er der brug for at få en sprogindsats på skinner langt før, børnene får den obligatoriske sprogtest omkring efterårsferien i 0. klasse.

Michael Kondrup fortæller, at fokus på sproget i FFO'en gør, at man også får sat ind med støtte til de børn, der har sproglige udfordringer, tidligere end man før har gjort. FFO'en har selv personale, der kan sprogteste og har også mulighed for at trække på skolens vejledere til formålet.

Sprog i FFO'en

Børnene mærker fra begyndelsen, at FFO og skole hænger sammen. I løbet af sommermånederne er der fire skolety-startsdage, hvor børnene prøver kræfter med skolen.

"Der prøver børnene at gå i skole en formiddag hos deres kommende lærer sammen med den pædagog, de kender fra FFO'en. Det, synes de, er dødspændende og får

en oplevelse af, at det her kan de altså godt finde ud af," forklarer Michael Kondrup.

Skolen og FFO'en har organiseret det sådan, at en af de pædagoger, som fast har børnene i 0. klasse, følger børnene fra første dag i FFO'en og videre ind i 0. klasse. Derudover rykker tre-fire af de andre pædagoger i FFO'en med over i skolen og bliver en del af teamet omkring 0. klasserne. Det betyder, at der er kontinuitet for børnene, og at der er voksne, der kender dem og kan lave en solid overlevering af det arbejde – for eksempel med børnenes sprog – som FFO'en har lavet. FFO'en spiller derfor også en nøglerolle, når børnene skal inddeles i klasser.

"Den viden, vi har fået om børnene i FFO'en, bliver bragt direkte ind i skolen til teamet omkring 0. klasse," siger Michael Kondrup.

Struktur giver spot på sprog

Når børnehavebørnene starter i FFO 1. maj er der tre måneder til skolestart. Fra begyndelsen er dagene i FFO'en bygget op med strukturerede forløb om formiddagen. Det kan for eksempel være tema om kroppens sanser, boldspil, cykel eller gåture ud af huset, hvor børnene ser de områder de andre bor i.

"Vi laver forløbene i grupper med 10-12 børn i hver. På den måde kan vi pege ud, hvem der har brug for en ekstra indsats og et løft på det sproglige, trivselsmæssige eller sociale," forklarer Michael Kondrup.

Midt på dagen er der frokost, derefter typisk fri leg ude, og om eftermiddagen er der strukturerede forløb igen for udvalgte børn. Her kan pædagogerne lave særlige forløb eller aktiviteter med de børn, man vurderer, har brug for

”Fordi vi ved en masse om sprog, kan vi spotte nogle ting hos børnene fra dag ét.”

det. Det er også her sprogarbejdet ligger. Pædagogerne kan for eksempel lave dialogisk læsning eller spille brætspil, hvor der er fokus på dialog og det sproglige.

Men har FFO'en en anden måde at arbejde med det sproglige på end skolen? Både ja og nej.

”Det er legalt for os at fjolle og lege på en anden måde, og det giver mulighed for at arbejde kreativt med sproget. Når jeg tager en guitar ned og sidder med tre akkorder og laver en sang med hjemmelavede fjollerim med nogle børn, så giver det børnene rigtig meget på den sproglige konto også,” forklarer Michael Kondrup og peger på, at man i skolen ofte er bundet op af en snævrere ramme.

”Det ene er ikke bedre end det andet. Men det er anderledes.”

Også derfor giver et tæt samarbejde – også om sprog – mellem FFO og skole mening.

Hvor sidder stikkontakten

En af grundene til, at man kan begynde med sprogarbejdet fra dag ét i FFO'en skal findes i, at Turbodragen har et rigtig godt forhold og samarbejder tæt med områdets børnehaver. Sammen har institutionerne fået lavet en skabelon for en tryk overgang for børnene fra børnehave til FFO. For det med at starte i FFO og skole er ikke noget, der begynder 1. maj. I Stavsholt går overgangen i gang lang tid før. Faktisk allerede efteråret inden den sommer, de begynder i FFO.

”Når skolen har motionsløb fredagen inden efterårsferien, inviterer vi alle børnehalebørnene og deres pædagoger over i Turbodragen, hvor en pædagog fra FFO'en tager imod dem, guider dem hele dagen og spiser frokost sammen med dem. Det er noget med at få nogle ansigter på hinanden. Det tidlige kendskab skaber tryk,” forklarer Michael Kondrup.

Som noget nyt kan børnehaverne også komme en formiddag om ugen og låne Turbodragens lokaler til blandt andet at lave projektarbejde, hvor også en voksen fra FFO'en kan deltage.

”Det har stor betydning for børnenes tryk i overgangen, at de får sat ansigt på det nye. Bare sådan nogle ting som at vide hvor stikkontakten til lyset sidder og hvor

toilettet er, kan gøre en forskel. Det ved vi,” siger han.

Børnehaverne kan komme og være i FFO'en en gang om ugen fra januar og frem til 1. maj, hvor børnene begynder der rigtigt. Tre-fire af de lokale børnehaver benytter sig af tilbuddet, og når bølgerne går højt, kan der være 45 børn og deres pædagoger på besøg i Turbodragen.

Den omskiftelige kommunale virkelighed betyder, at det kan ændre sig fra det ene år til det andet, hvornår børnene skal flytte fra børnehaverne til FFO'erne. I Furesø har det været på tale, at fremskynde FFO-starten fra 1. maj til 1. februar.

”Blandt andet derfor er den gode brobygning helt essentiel. Vi er nødt til at have gode skabeloner for overgangene,” siger FFO-lederen.

Trykke børn giver overskud til dem, der kræver en ekstra indsats

Gevinsten for FFO'en er stor, for når børnehalebørnene har deres gang i fritidsordningen, lærer de også stille og roligt FFO'ens og skolens regler og værdier at kende. Det betyder, at der er færre ting at forholde sig til, når de begynder 'rigtigt'.

”Vores kommende børn får stille og roligt vores regler ind under huden og ved, at 'hvis jeg skal låne en bold i FFO'en, så skal jeg bare spørge en voksen'. Det er alle sådan nogle små ting, vi får sneget ind ad bagdøren, så det er tryk at starte her,” forklarer han.

Forarbejdet med at få lavet en blidere, tryk og naturlig overgang til FFO-livet kan mærkes, når de nye børn begynder.

”Vi har kunnet mærke en klar effekt, efter vi begyndte at tilbyde børnehaverne at komme her. Vi kan mærke det på, hvor parate børnene er, når de begynder. Mange går typisk lidt tilbage i deres udvikling i en overgang og bliver bekymrede, får brug for mere tryk, spiser måske mindre og savner deres mor og far. Når vi sammenligner med andre år, kan vi mærke øget tryk på alle de parametre. Langt de fleste børn er tryk, når de begynder her. Og det betyder jo så også, at vi har mere tid til at fokusere på de børn, der har brug for en ekstra indsats – for eksempel i forhold til sprog,” forklarer Michael Kondrup.

Skovbyskolen, Skanderborg Kommune

Skovbyskolen i Skanderborg har i perioden 2012-2015 været med i indsatserne Tyve Samarbejds-kommuner og Styrk Sproget i samarbejde med lærings-konsulenternes tosprogsteam i Undervisningsministeriet. Indsatserne er en del af satspulje-projektet om at styrke tosprogede børn og elever faglighed.

TEMA: OVERGANGE

En solid bro fra børnehaven giver trygge skolebørn

Skovbyskolen og naturbørnehaven Græshoppen satte spot på overgange og samarbejder nu langt tættere om at give børnene en tryk og succesfuld skolestart. Vi tog til Skanderborg for at høre deres opskrift.

Der er under 700 meter fra den store bakkede naturlege-plads i børnehaven Græshoppen til indskolingslokalerne på Skovbyskolen. Det meste af turen kan tages via en fin gang- og cykelsti gennem grønne områder her i den nordlige del af Skanderborg Kommune. Men når man er fem-seks år og skal skifte miljø fra børnehave til skole, er der meget mere end en gåtur på spil.

"Før var det en ret skarp overgang, når børnene skulle i skole. Nu er der mange flere sammenfletninger undervejs. Børnene møder skolen mange gange, inden de begynder, og vi kan se, at det skaber trykghed," siger Rikke Aytemiz, der er sprogkoordinator i Græshoppen, der siden 2012 har arbejdet tæt sammen med Skovbyskolen om at skabe bedre overgange, der giver trykge børn med mod på at lære – til gavn for både skolens etsprogede og i særlig grad tosprogede børn.

Det virker at bygge videre på ny viden

Samarbejdet er en del af et projekt med læringskonsulent-ernes tosprogsteam, som gav skolen og børnehaven ny værdifuld viden om overgange.

"Vi fik mulighed for at sætte os sammen og blive klogere. I fællesskab fandt vi ud af, hvad målet med samarbejdet om overgangene skulle være: At alle børn skal trives og føle sig succesfulde, trykge og kompetente, når de begynder i skolen," forklarer Jonas Thomsen, der er sfo- og indskolingsleder på Skovbyskolen.

Som en del af samarbejdet med læringskonsulenterne har deltagerne i projektgruppen fra skole og børnehave fået en masse ny viden via forskellige temadage. Især et oplæg med Inge Schoug Larsen, der har specialiseret sig i overgange fra børnehave til skole, har sat tydelige spor.

"Det har gjort en stor forskel for vores praksis, at vi

Gode eksempler

Artikelsamling om tosprogede børn og unge, der trives og lærer

sammen har fået en masse ny viden gennem alle de gode oplæg, vi har hørt. Vi i projektgruppen har fået den samme viden at bygge videre på," forklarer Margrethe Petersen, der er leder af Græshoppen.

Kendte emner, makkere og mange besøg giver tryghed

I dag er samarbejdet om børnenes overgang i langt højere grad formaliseret i en handleplan med et fast årshjul, hvor både børnehaven og skole er ansvarlige for forskellige punkter. Se boks med inspiration fra handleplanen. Der er mange elementer i den tryggere overgang. Nogle af de mest effektive knapper, som skole og børnehaven i fællesskab har skruet på, er:

- At børnene arbejder med emner i storebørnsgruppen i børnehaven, som går igen, når de begynder i skolen. Det kan for eksempel være et emne om kroppen.
- At børnehavebørnene og deres pædagoger er på langt flere besøg på skolen, i foråret inden skolestart.
- At man har sat en makkerordning mellem nuværende skolebørn og kommende skolebørn i system.

Cyklen baner vejen i overgangen

I år har storebørnsgruppen for eksempel arbejdet med temaerne 'kroppen' og 'trafik og cykel' i børnehaven. Det er to temaer, som går igen som emner i den første tid i 0. klasse.

"De ting, vi arbejder med i storebørnsgruppen i børnehaven, har et direkte link til det, børnene senere skal arbejde med i skolen. Det betyder, at de kommer til at føle, at her er noget, de kan," forklarer Rikke Aytemiz.

Emnerne har børnehaven og skolen udvalgt i fællesskab, så de giver mening i både en børnehaven- og en skolekon tekst. Indskolingsleder Jonas Thomsen understreger, at det ikke handler om, at børnene skal terpe alfabet og tal.

"Vi vil meget hellere have, at børnene lærer at arbejde sammen om nogle emner i børnehaven. I deres alder bliver man dannet sammen med andre mennesker, så hvis børnehavebørn bliver udsat for for meget "skole" og skal sidde og lave opgaver, så får vi et kæmpe arbejde med det sociale i skolen. Vi garanterer, at børnene nok skal lære det boglige, de skal, hos os," siger Jonas Thomsen.

Så kommer læreren lige ud og siger hej

Det tættere samarbejde mellem institutionerne giver også større tryghed hos de voksne. Når man mødes jævnligt,

Kort om Skovby Børnehus og Skovbyskolen

Skovbyskolen er en tresporet folkeskole, der ligger i Skovby ved Galten i Skanderborg Kommune. Der er to-tre tosprogede elever i hver klasse. Indskolingen er organiseret i aldersintegrerede hold, så børn fra 0., 1. og 2. klasse går på hold sammen. Skolen er bygget i åbent plan i 1974 og løbende fornyet og renoveret - senest med terrasser til klasselokalerne i indskolingen. Skovbyskolen ligger i et ret ressourcestærkt område, hvor nye parcelhusudstyknings løbende skyder op.

Børnehaven Græshoppen er en del af Skovby Børnehus, som er vuggestue og børnehaven for børn fra 0 til 6 år. Skovby Børnehus er normeret til i alt 200 børn og er aldersinddelt i to selvstændige nabohuse: Motorikinstitutionen Guldsmiden for 0-4-årige og naturbørnehaven Græshoppen for 4-6-årige.

er det ikke noget problem i fællesskab at tale sammen om det, der fungerer og det, der skal justeres. Og når børnehavens voksne er fortrolige med skolen, forplanter det sig også til børnene.

"Når vi kender de voksne, lokalerne og ved hvor toiletet er på skolen, så får vi også lyst til at komme og låne legepladsen. Det gør det hele meget nemmere," siger børnehaveleder Margrethe Petersen.

Indskolingsleder Jonas Thomsen nikker og fortæller, at der også er klare fordele for skolen både i de planlagte og de improviserede besøg fra børnehaven.

"Hvis vi for eksempel ved, at et barn, der skal starte hos os, har brug for ekstra tryghed, så kan det gøre en stor forskel, at der kommer en pædagog eller en lærer ud fra barnets kommende hold og hilser på, når børnehaven alligevel er på legepladsen. Man skal ikke kimse af de helt små ting. Det er sådan noget, der giver mening og kan skabe gode overgange for børnene," siger han.

At have en makker og være sammen om noget

Græshoppen og Skovbyskolen har også rigtig gode erfaringer med at gøre en makkerordning til et af omdrejningspunkterne i overgangen. De kommende skolebørn bliver koblet i makkerpar med de børn, der allerede går i 0. klasse på skolen. Det første maktermøde foregår i børnehaven. Sådan har det faktisk altid været. Men før i tiden kom skolebørnene bare ind i børnehaven, og så var der fri leg. Nu har børnehavens voksne en plan og har nøje gennemtænkt, planlagt og organiseret, hvad børnene skal lave. En væsentlig del af programmet er, at makkerparrene får en konkret kreativ opgave, som de skal løse i fællesskab.

"Der er forskel på at suse tilfældigt rundt på en legeplads og være sammen om et fælles projekt. Det virker, at nogen har struktureret besøget, og ingen er overladt til sig selv.

Det gør børnene trygge – og trygge ved opgaven,” siger børnehaveleder Margrethe Petersen.

Opgaven kan være, at makkerparret i fællesskab skal lave et trafikskilt med saks, pap og andre remedier. I år skulle de tegne en model af kroppen sammen, fortæller pædagogmedhjælper Rikke Aytemiz.

”Her kunne alle børn være med, fordi alle har lært om kroppen, så der blev både tegnet knogler og muskler og blodårer. Opgaven betyder, at de har noget at samles om i stedet for, at det bliver akavet eller måske lidt for vildt. På den her måde kan mærke hinanden på en helt anden måde.”

Når børnehalebørnene så skal på genbesøg i skolen, bliver de hentet i børnehaven af deres skolemakkere, der i bogstaveligste forstand tager dem i hånden og følger dem over på skolen.

”Det er rørende at se denne her flok stolte skolebørn tage deres makker fra børnehaven ved hånden og stå ved børnehavens låge, inden vi sammen går over til skolen,” siger Rikke Aytemiz.

Respekt for aftaler

Alfa og omega for at få besøgene og det tætte samarbejde til at fungere er organisering. Det handler for eksempel om at få aftalt datoer i god tid og respektere aftalerne i handleplanen, selvom der er travlhed og sygdom. Skolen har valgt at lægge den understøttende undervisning i indskoling i blokke af fire lektioner, som for eksempel kan bruges til besøg fra og i børnehaven.

”Vores sfo-pædagoger lægger nogle ekstra timer for at få det til at fungere. Og det gør de gerne, for de kan se effekten af at overtage nogle børn, som allerede er trygge og trygge ved dem. Tiden er givet meget godt ud,” siger indskolingsleder Jonas Thomsen, mens han viser rundt i indskolingens lokaler, hvor mønstrede og selvlysende gummistøvler hænger på rad og række i mellemgangene, og i et af de store fællesrum er et hold børn og to voksne ved at lave motorikøvelser med nogle reb på gulvet.

Tættere samarbejde gavner tosprogede børn

På Skovbyskolen går der to-tre tosprogede børn i hver

klasse. En del har arabisk eller mellemøstlig baggrund, andre kommer fra Tyrkiet, Polen, Rumænien, Tyskland, England, Rusland, Thailand og USA. Den strukturerede overgang mellem skole og børnehave kommer i høj grad de tosprogede børn til gavn, oplever skolens læsevejleder og tosprogskoordinator Dorte Provstgaard, der også har ansvar for al specialundervisning på Skovbyskolen.

Når skolen skal tage imod et barn med tosproget baggrund, får skolen børnehavens sprogvurdering og en skriftlig overlevering, og så bliver der holdt et overleveringsmøde mellem børnehaven og Dorte Provstgaard, indskolingslederen, barnets kommende lærere og den kommunale tosprogskonsulent. Og de overleveringer er der sket meget med de sidste år, fortæller børnehaveleder Margrethe Petersen.

”Vi har flyttet vores pædagogiske fokus til succeserne – hvad virker frem for, hvad virker ikke. Pædagogerne hos os er meget optagede af at aflevere børnene ordentligt til skolen. De vil gerne knytte ord og overvejelser på og vise deres faglighed.”

Det kan skolen mærke.

”Vi får nogle virkeligt fagligt skarpe og konstruktive overleveringer, hvor der er fokus på de kompetencer, som barnet har og gode råd til, hvordan vi kan støtte børnene i det, der er svært,” siger indskolingsleder Jonas Thomsen.

Feedback og den sproglige radar

Læsevejleder Dorte Provstgaard ser allerede resultater af samarbejdet og fremhæver en dreng med tosprogede forældre, der lige er begyndt i 0. klasse. Han har søskende på skolen, som var ret tilbageholdende og usikre, da de startede i skolen.

”Vi har haft fokus på, at han skulle have en god start i skolen, og på grund af en samlet indsats fra børnehaven og os i skolen er det lykkedes. Han er tryk og kan vise, hvad han kan. Det kan jeg også se i hans sprogvurdering, hvor han ligger i ’generel indsats’ som sine kammerater. Det virker, når vi samarbejder med børnehaven om børnenes sproglige udvikling,” siger læsevejlederen.

Dorte Provstgaard ser store fordele for børnenes sproglige udvikling i det tættere samarbejde med børnehaven. Det er med til at stille skarpt på at udvikle børnenes

Skovbyskolen og Græshoppens mål med bedre overgange

- At sikre at alle børn føler sig succesfulde og trygge i overgangen fra børnehave til skole
- At kendskabet til alle nystartede børns kompetencer er så gode som muligt, så børnene har mulighed for at bruge kompetencerne i en ny kontekst
- At alle vores nystartede børn trives

Nedslag i Skovbys handleplan for overgange

- Februar:** Forældremøde på skolen for kommende skolebørn. Børnehavelederen er med.
Forældresamtaler i børnehaven. Skriftlige overleveringer til skolen, så snart samtalerne er færdige.
- April:** Skriftlige og mundtlige overleveringer til skolen.
Nuværende o. Klasser laver makkerbreve med velkomsthilsen og foto. Forældre til kommende skolebørn opfordres til at lave en legeaftale med skolemakkeren.
Skolen sender oversigt over klasseinddeling og makkerbreve samlet til børnehaven, der udleverer makkerbrevene til alle børn samtidig.
- Maj:** Makkere kommer på besøg i børnehaven. Planlægges i god tid.
Storebørnsgruppen besøger skolens legeplads og sfo.
- Juni:** Børnene besøger deres kommende hold i skolen. Der er tre hold, så besøgene gennemføres over tre dage.
Besøg på skolens legeplads og sfo.
Børnehaven overleverer materialer fra deres to emner i storebørnsgruppen til skolen.
Forældremøde på skolen med børn. Lærere og pædagoger tager imod børnene i deres kommende klasser.
Overleveringssamtaler om tosprogede børn og børn med sproglige udfordringer mellem børnehaven, kommunal konsulent og skolens ressourceperson på området.
Børnehavebørnene er en hel tirsdag og onsdag på skolen med deres pædagoger fra børnehaven.
Skolen stiller grupperum til rådighed.
- August:** Børnehavebørnene begynder i skolen.
- September:** Børnene, der er begyndt i skole, kommer på besøg i børnehaven over tre dage.

Kilde: Handleplan for overgange mellem Skovby Børnehus og Skovbyskolen

sprog. Hun får børnehavens sprogvurderinger, og de er et værdifuldt afsæt, når børnene bliver sprogvurderet sammen med deres kammerater lige i begyndelsen af o. klasse. I den forbindelse giver læsevejlederen også børnehaven feedback, hvis der er noget, hun synes, de skal vide. Og det er en stor hjælp, synes Rikke Aytemiz fra børnehaven.

"På et tidspunkt gav Dorte os feedback på, at vi måske skulle have lavet sprogvurderinger på nogle børn, som vi ikke selv havde tænkt, havde brug for det. Og det er jo vigtig feedback at få, hvis der er nogen børn, der er smuttet under radaren for os," siger hun.

Dorte Provstgaard supplerer:

"Den feedback kan jeg kun give, uden at det bliver taget ilde op, fordi vi har en relation og samarbejder tæt."

Fra papirplaner til praksis

Den ambitiøse handleplan i Skovby kan inspirere andre – men måske også frembringe sved på panden, for hvordan gør man en omfattende plan på papir til virkelighed?

Det korte svar er, at det kræver et godt forberedelsesarbejde, en god organisering og en engageret flok medarbejdere. Og det har skolen og børnehaven.

"Vi kan lave planer og have gode intentioner. Men i sidste ende er det medarbejderne, der står med opgaverne og får dem til at lykkes i dagligdagen. Og det gør de virkelig flot," siger Jonas Thomsen.

Og som Læsevejleder Dorte Provstgaard siger:

"Det har rigtig stor betydning, at vi selv har udviklet det her i fællesskab. Projektet har givet os samme afsæt, fordi vi har fået fælles inspiration udefra og har hørt de samme tanker. Vi gør ikke det her, fordi kommunen har sagt, at vi skal gøre det. Vi gør det, fordi det virker," siger hun.

Mere end to tredjedele af børnene, der begynder i o. klasse på Skovbyskolen, kommer fra naturbørnehaven Græshoppen. De resterende børn kommer fra andre børnehaver i Skovby, som får tilbud om at deltage i besøg og aktiviteter sammen med børnene fra Græshoppen.

Forældre mærker tryk skolestart

I en evaluering af overgangen fra børnehave til Skovbyskolen svarer 93 procent af forældrene, at deres barn har været trygt i overgangen fra børnehave til skole og SFO. Hele 78 procent af forældrene er enten enige eller meget enige i, at deres barn har følt sig som en succes ved skolestart. Mens 19 procent er hverken enige eller uenige.

Og i en forældreevaluering skriver forældre kommentarer som *"Er simpelthen så imponeret over jer! Super god og synlig ledelse. Vi kan mærke, at I vil vores børn og vi kan kun være trygge ved jer. Tak for jeres gode samarbejde med børnehaven. Det har betydet alt for vores søn i forhold til at blive skoleklar. Dejligt med en folkeskole, vi kan prale af."*

og *"Masser af ros herfra til skolens ledelse og i høj grad personalet. Vi har en datter, som har været enormt tryk – og vi som forældre har haft det helt på samme måde. Dejligt med så engagerede og tryghedsskabende personale."*

Kompetencecenter for integration Silkeborg Kommune

Kompetencecenter for integration i Silkeborg Kommune har i perioden 2012-2015 været med i indsatserne Tyve Samarbejdskommuner og Styrk Sproget i samarbejde med læringskonsulenternes tosprogeteam i Undervisningsministeriet. Indsatserne er en del af satspulje-projektet om at styrke tosprogede børn og elever faglighed.

TEMA: KOMMUNAL ORGANISERING

Silkeborgs opskrift: En strategi der virker i hverdagen

Silkeborg Kommune har en klar strategi for at styrke tosprogede børns faglighed. Kommunens Kompetencecenter for integration tænker både i de store linjer og leverer ultrakonkret sparring og rådgivning til lærere, pædagoger og skoleledere om dansk som andetsprog.

"Yes!", siger Joan Hellqvist Madsen som velkomst med smil i de energiske brune øjne under pandehåret. "Skiltene virkede!" Hun er pædagogisk leder af Silkeborg Kommunes Kompetencecenter for sproglig, kulturel og social integration, som holder til i en fløj på en af kommunens store skoler. Der er lige kommet nye tydeligere skilte, der altså netop har bestået testen. Inde i centerets lokaler stråler pangfarvet fag- og skønlitteratur for dansk-som-andetsprogs-lærere og tosprogede børn fra reolerne. Bøgerne bliver flittigt brugt, når kommunens lærere og pædagoger skal have sparring og inspiration til at give tosprogede børn og elever et sprogligt og fagligt løft.

Joan Hellqvist Madsen har været pædagogisk leder af centeret i syv år og har arbejdet med tosprogede børn, siden hun var nyuddannet lærer.

"Jeg har altid været optaget af, hvad der skal til i undervisningen for at lykkes med at skabe læring for vores tosprogede elever," siger hun og viser rundt i centerets lokaler, da en smilende kvinde med et brus af krøllet hår stikker hovedet ind. Hun er tolk og leder efter det mødelokale, hvor hun skal tolke en samtale mellem en konsulent og en nyankommet tosproget familie med børn, der skal starte i skole i Silkeborg.

Kompetencecenteret visiterer nemlig også nyankomne børn til kommunens modtagelsesklasser. Men kerneopgaven er at hjælpe alle kommunens dagtilbud og skoler med at kvalificere deres arbejde med tosprogede børn og unge og dansk som andetsprog (DSA).

Centeret er tilknyttet skoleforvaltningen, men er strategisk placeret i lokaler på Sølystskolen, der er den skole i kommunen med flest tosprogede elever.

Gode eksempler

Artikelsamling om tosprogede børn og unge, der trives og lærer

Kort om Kompetencecenter for Integration i Silkeborg

- Fungerer som Silkeborg Kommunes videntcenter for integration og dansk som andetsprog. Centeret har tre hovedopgaver:
  1. At **opsamle ny viden** og forskning om dansk som andetsprog blandt andet gennem samarbejde med professionshøjskolen VIA's lektorer.
  2. At **producere viden** og udvikle god praksis gennem for eksempel aktionslæringsprojekter på Sølystskolen, hvor centeret ligger.
  3. At **formidle viden**, erfaringer og praksis gennem rådgivning og vejledning af alle kommunens skoler og dagtilbud.
- Dækker hele 0-18 årsområdet og har en leder og ni tilknyttede sprogvejledere, konsulenter og ressource lærere – heraf har en del både timer på Sølystskolen og i Kompetencecenteret.
- Arbejder inden for rammerne af en lang række overordnede politikker og strategier for Silkeborg Kommune: Integrationspolitik, børne- og ungepolitik, lærings- og trivselspolitik, Mindset for Inklusion samt sprog- og læsestrategi.
- Er sammen med skoleforvaltningen ansvarlig for at understøtte det politiske niveau.

Se mere på kompetencecenter.silkeborgkommune.dk hvor du også finder links til konkrete undervisningsmaterialer og film.

Et center med kompetencer i praksis

Silkeborg Kommune prioriterer at have konsulenter med fokus på børn og unge med dansk som andetsprog og ser DSA som et selvstændigt og vigtigt fagområde.

"Det betyder også, at vi som kommune selv i en tid med mange nyankomne 'ikke bliver væltet omkuld', men stadig kan fokusere på udvikling og på at se fremad," forklarer Joan Hellqvist Madsen.

Kompetencecenteret er hovedpulsåren i Silkeborg Kommunes arbejde med at styrke tosprogede børn og unges faglighed, så flere af dem i sidste ende får en ungdomsuddannelse.

Centeret dækker børn fra 0-18 år og leverer praksisviden og sparring til både ledere, lærere og pædagoger i Silkeborgs dagtilbud og skoler.

"Det, at vi også har dagtilbudsområdet med, betyder, at vi kan skabe en tydelig rød tråd i sprogarbejdet fra børnene begynder i daginstitution. For vi skal have fat i børnene langt før, de begynder i skole," siger Joan Hellqvist Madsen.

Der er 27 folkeskoler i Silkeborg Kommune, og alle kan få sparring og rådgivning om tosprogede elevers læring. Nogle skoler har mange tosprogede elever, andre har stort set ingen. Derfor er der i sagens natur også stor forskel på, hvilken støtte de har brug for.

Hvis en skole kun har fem-seks tosprogede elever i alt, tilbyder Kompetencecenteret for eksempel at komme og lave sprogvurderinger og rådgivning.

Det er en fordel, at Kompetencecenteret ligger på en af kommunens skoler, blandt andet fordi en del af medarbej-

derne også er lærere på skolen.

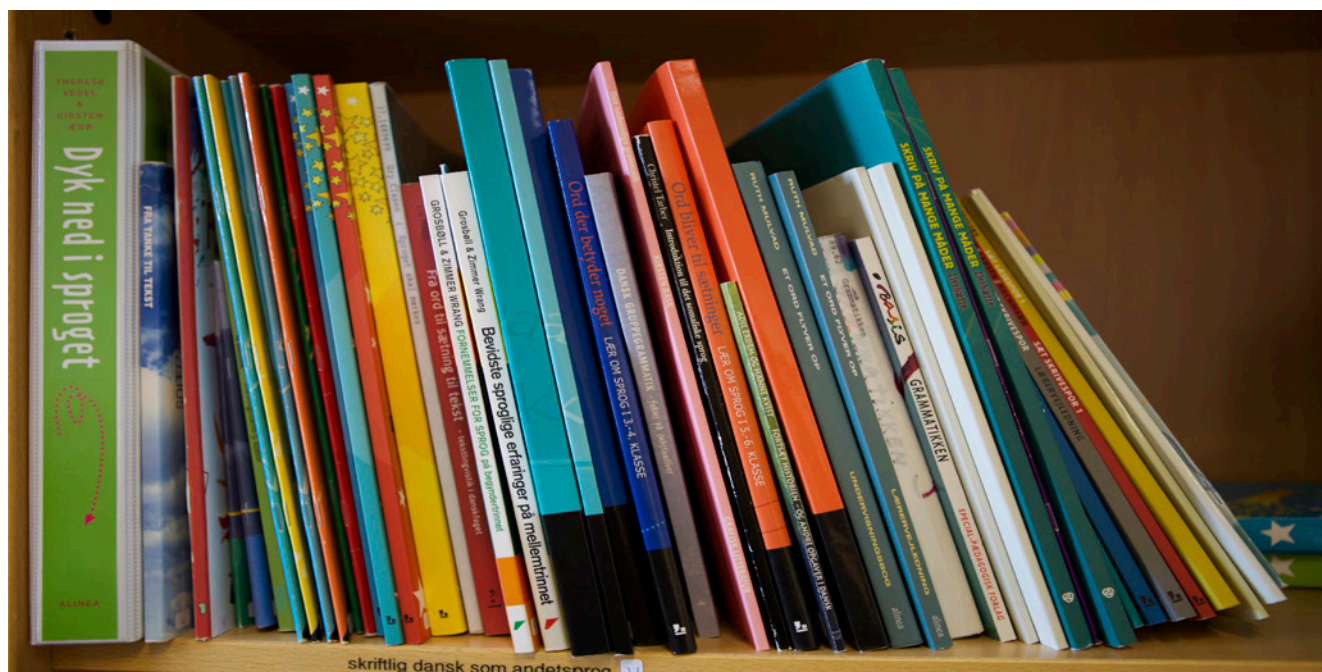
"Derfor har vi oparbejdet en meget stor know how om praksis. Vi udvikler og skaber nye metoder her og nu ude i klasserne. På den måde dygtiggør vi skolens elever og skaber en praksis, vi kan sprede til andre skoler på samme tid," fortæller hun.

Det har blandt andet udmøntet sig i, at der på skolen undervises ud fra den anerkendte metode 'genrepædagogik', som Kompetencecenteret omsætter til dansk praksis.

Selvom man er god, har man brug for en strategi

Silkeborg Kommune er en af de kommuner, der har samarbejdet med læringskonsulenternes tosprogsteam. En stor del af kommunens pædagoger og lærere har fået et uddannelsesløft inden for DSA, og kommunen har fået en lang række redskaber og værktøjer til at arbejde mere målrettet og systematisk med feltet. Det er blandt andet mundet ud i, at kommunen har lavet en strategi for tosprogsområdet: 'Styrkelse af fagligheden for tosprogede børn i Silkeborg kommune – kommunal forankrings- og udviklingsplan'. Planen er konkret og beskriver mål og indsatser på tosprogsområdet på både dagtilbuds- og skoleområdet.

"Den største aha-oplevelse har nok været, at selvom man som kommune er godt fremme på tosprogsområdet, så har man stadig brug for en overordnet strategi. Læringskonsulenterne udfordrede os til at få beskrevet, hvordan vi arbejder og skal arbejde med tosprogsområdet. Vi har lavet en masse godt arbejde gennem tiden, men nu

er det også struktureret og velbeskrevet. Det betyder, at vi i langt højere grad har fået overblik og arbejder mod nogle konkrete mål,” siger Joan Hellqvist Madsen.

Spot på procenter og data

Målene i Silkeborgs forankringsplan er meget konkrete og målbare. For eksempel kigger man årligt på, hvor stor en procentdel af skolernes tosprogede elever der ligger middel eller derover i læsning i de nationale tests. Andelen skal stige år for år, så de 60 procent, der var målet i 2014-15 fx stiger til 80 procent i 2018/19.

”Det er indbygget i forankringsplanen, at vi følger nøje op på data og resultater mindst en gang om året. Målene er et redskab til at se, om vi gør det rigtige og lykkes med det, vi skal – og hvis ikke vi skulle komme i mål, er det jo centralt at finde ud af hvorfor,” siger hun.

Noget af det unikke ved forankringsplanen er, at den kobler kommunens overordnede mål med helt konkrete redskaber og målrettede indsætter som dialogisk læsning i børnehaverne og konkrete værktøjer til at gøre sprog til en del af al undervisning i skolen.

Hvor mange lærere ved egentlig noget om DSA?

I forbindelse med samarbejdet med læringskonsulenternes tosprogsteam har Kompetencecenteret også kortlagt, hvordan det ser ud på samtlige kommunens skoler med lærernes kompetencer i dansk som andetsprog. Man har samlet data på, hvor mange lærere der henholdsvis har linjefag eller diplomuddannelse i DSA, korte kurser i DSA, erfaring fra modtageklasser og ingen særlige DSA-kompetencer. Det giver både forvaltningen, Kompetencecenteret og skolelederne et overblik over, hvor der skal sættes ind med efteruddannelse og kompetenceudvikling. Nu er der sat helt konkrete mål for, hvor mange lærere, der bør være uddannet inden for DSA, hvis skolerne har henholdsvis meget få, 5-10 procent og mere end 10 procent tosprogede elever.

Lederne er nøglen

Kompetencecenteret har stærk rygdækning politisk i forvaltningen og orienterer løbende børne- og ungdomsvalget. Joan Hellqvist Madsen har også holdt oplæg på skoleledermøder, hvor kommunens 27 skoleledere er samlet. Det gør forankringsplanen synlig og konkret.

”Det duer ikke bare at sende en mail ud med et dokument med planen. Man skal være aktivt udfarende, så planen bliver set, hørt, forklaret og konkretiseret mange gange. Og det er jo blandt andet det, der sker, når jeg holder oplæg og er i dialog med skolelederne,” siger Joan Hellqvist Madsen, der selv er en del af den pædagogiske ledelse på Sølystskolen.

Netop skolelederne spiller en helt central rolle, hvis ambitionerne skal føres ud i livet, og procenterne i de nationale test for alvor skal rykke sig.

”Skolelederne er nøglen. De skal ikke klare opgaven selv, men de skal fokusere og prioritere, så de sikrer, at lærerne og pædagogerne får den rigtige kompetenceudvikling og stiller høje forventninger og sætter ambitiøse mål for tosprogede børn. Det er skoleledelsen, der skal italesætte, at han eller hun forventer, at tosprogede elever kan og skal lære og komme lige så langt som alle andre,” siger Joan Hellqvist Madsen.

Derfor intensiverer Kompetencecenteret nu indsatsen målrettet skoleledere. I løbet af dette skoleår tager konsulenterne på rundtur og har en-til-en-samtaler med samtlige skoleledere i kommunen.

”Vi er i gang med at planlægge skolebesøg på alle skoler, hvor vi skal tale med skolelederne om, hvad der kunne blive udfordringer på tosprogsområdet lige præcis på deres skole, og hvordan vi som Kompetencecenter bedst støtter dem. For skolerne står jo vidt forskellige steder og har forskellige erfaringer og udfordringer. Derfor skal vi være endnu tættere på skolerne,” siger hun.

Netværk er en ekstremt vigtig kanal

Et andet centralt element i Silkeborgs organisering af tosprogsområdet er netværk. Kompetencecenteret faciliterer et netværk på dagtilbudsområdet og fire netværk på skoleområdet: ét for lærere i modtageklasser, et for lærere i DSA, et for skoleledere med modtagelsesklasser på skolen og så er der en følgegruppe for Kompetencecenteret, der består af skoleledere fra kommunens skoler med flest tosprogede elever. Netværkene mødes fire gange om året.

Joan Hellqvist Madsen kalder netværkene for en "ekstrem vigtig kanal", når det handler om at udbrede ny viden, sprede praksis, der virker og for eksempel udbrede forankringsplanens indsatser og mål. Derfor bruger konsulenterne på Kompetencecenteret også netværkene meget bevidst.

"Netværkene er vores pipeline til skolerne, for det er svært at være på 27 skoler ad gangen. Det er for eksempel via netværkene, vi kan sprede ny viden eller dele med alle skolerne, når nogle lærere eller ledere har fundet en rigtig god praksis, der fungerer," siger Joan Hellqvist Madsen, der pointerer, at viden og information strømmer begge veje via netværkene.

"Lærere og skoleledere kommer også i netværkene og fortæller os, hvad deres udfordringer er, så vi kan støtte dem bedre fra kommunal side," forklarer hun.

Tosprogsstrategien danner skole

En synligt, konkret og stor effekt af kommunens fokus på tosprogsområdet er, at planen for at styrke tosprogede elevers faglighed nu bliver afsat for en splinterny kommunal sprogstrategi, der skal gælde alle børn i kommunen.

"Styregruppen i vores projekt har meget klart sagt, at de ønsker, at tankerne i vores forankringsplan skal gøres

Netværk spreder viden og god praksis

Silkeborg Kommune har en række netværk på tosprogsområdet, som spiller en nøglerolle:

- Et netværk for **sprogansvarlige pædagoger**, der arbejder med både etsprogede og tosprogede småbørn i alderen 0 til 6 år.
- Et netværk for skolernes **modtageklasselærere**.
- Et netværk for **lærere i DSA**. Netværket er for de lærere, der arbejder allermost med tosprogede elever og står for den supplerende undervisning i DSA.
- Et netværk for **skoleledere, som har modtagelsesklasser** på deres skole.
- En **følgegruppe** til Kompetencecenteret, der består af skoleledere fra de skoler i kommunen med flest tosprogede elever.

til noget, der gælder alle børn. Derfor er en tværgående gruppe nu ved at lægge sidste hånd på en ny strategi for, hvordan vi giver alle børn i kommunen et sprogligt løft. Den er udsprunget af forankrings- og udviklingsplanen på tosprogsområdet," siger Joan Hellqvist Madsen.

Hun understreger, at det ikke betyder, at skoler og dagtilbud nu dropper en særlig og målrettet indsats i forhold til tosprogede børn. Tværtimod.

"Der er noget, der gør, at tosprogede elever ligger 1,5 karakterpoint under andre, og det kræver en særlig indsats at få gjort op med. Det er desværre ikke logik for alle endnu. At lære dansk som andetsprog kræver noget særligt, og det skal vi huske. Hvis vi som danskere sad i Somalia og skulle lære natur- og teknik på somali, så kunne det godt være, at vi havde brug for en introduktion til nogle gloser og en anden visuel tilgang, end hvis vi talte sproget flydende."

Det virker i Silkeborg

Silkeborg Kommune har en solid organisering af tosprogsområdet. Joan Hellqvist Madsen, der er pædagogisk leder af kommunens Kompetencecenter for Integration fremhæver de vigtigste punkter:

1. Der er en **kommunal strategi** og konkrete og målbare mål for tosprogsområdet. Det giver fælles retning.
2. Der er kommunale konsulenter, der har **ansvar for tosprogsområdet**. Det betyder, at arbejdet ikke lander mellem flere stole.
3. Man har kommunale **netværk for lærere og skoleledere**, der beskæftiger sig med tosprogede elever. Netværkene bliver serviceret af de kom-

munale konsulenter og brugt til at sprede viden og god praksis. Netværkene giver også værdifuld viden om, hvad der rører sig lokalt på skolerne.

4. Man **taler sammen på tværs af forvaltninger og afdelinger** i kommunen, så tingene hænger sammen.
5. **Opbakning fra politikere og forvaltning**. Strategien er godkendt på øverste niveau.
6. Der er **konstant og løbende kommunikation med skolerne**. Skolerne er travle og skal ikke overinformeres, men de skal kende mulighederne og vide, at de altid kan komme i dialog med kompetencecenteret.

Gode eksempler

Artikelsamling om tosprogede børn og unge, der trives og lærer

Gode eksempler er praksiserfaringer fra læringskonsulenternes tosprogsteams indsatser: Tyve samarbejdskommuner og Styrk Sproget. Indsatserne er en del af satspuljeprojektet om at styrke tosprogede børn og elever faglighed.

**UNDERVISNINGS
MINISTERIET**
STYRELSEN FOR
UNDERVISNING OG KVALITET

**LÆRINGS
KONSULENTERNE**